Глава 7

Мошанов заминава за Кайро и проваля преговорите

Мошанов, инструктиран подробно от Драганов, се завръща в Истанбул на 29 август, откъдето веднага заминава със специален самолет за Кайро. Придружен е от полковник Димитър Желязков в качеството му на военен съветник. В София подготвят още делегати, които евентуално ще се присъединят по-късно. Консул Бери телеграфира на държавния секретар във Вашингтон за пристигането на Мошанов и добавя: „Българското правителство е предприело драстични стъпки да даде доказателства за своите искрени намерения. Освобождаването на военнопленниците, повечето от които са американски летци, бе споменато от делегатите и ще бъде предложено в София днес. Военните действия срещу Обединените нации са прекратени с изтеглянето на Българския военен корпус от Сърбия, което е започнало на 26 август. .... Около 4800 германски войници, навлезли от Румъния, са били обезоръжени. Всички антиеврейски закони са отменени с регентски указ от 21 август. Гражданството на евреите е възстановено и е в ход връщането на тяхната собственост. Парламентът ще бъде разпуснат след около 10 дни. Ще бъде дадена генерална политическа амнистия". (71) На 30 август в София официално е оповестено – „българският делегат Мошанов е в Кайро с пълномощно да подпише примирие". (72)

След публикации в московските вестници под заглавие „Фалшивите маневри на българското правителство", повтарящи съветската позиция за непризнаване на българския неутралитет, Багрянов решава да подаде оставка на кабинета. Прави го, за да бъде съставено по-ляво правителство на „народното единение" с представители на опозицията и евентуално да се избегне нападение на Червената армия.

Мисията на Стойчо Мошанов е със съдбовно значение за бъдещето на България и заслужава специално внимание. На 1 септември заседанието започва. Председател е лорд Мойн, придружен от съветника на британската мисия Кристофър Стийл. Държавният секретар Хъл упълномощава дипломата Харолд Шантц да пред-

ставлява американската страна поради забавянето на посланик Линкълн Маквийг. Добавен е и Уилям Барбър, втори секретар в посолството на САЩ. (73) Пратеници на Югославия и Гърция не са допуснати на преговорите. Те се съгласяват, макар и неохотно, с условията на примирието и упълномощават представителите на Съединените щати и Великобритания да сложат подписи от тяхно име. Следващото събитие е изумително. В резиденцията на лорд Мойн Стойчо Мошанов сяда на масата за преговори и отказва не само да подпише примирието, отказва да получи текста и да го прочете! Смайващо за всички заявява, че няма необходимите правомощия. В телеграма до Вашингтон от 1 септември Шантц описва действията на българския пратеник. „Мошанов се е съгласил с Багрянов да поеме една официална мисия, да получи и подпише условията за примирие при условие, че последният преустрои своето правителство. И понеже той е напуснал София, преди Багрянов да е изпълнил това условие, следователно бил без пълни правомощия. Мошанов каза също, че той сега би приел мандат да сключи примирие от името на Багрянов, без да чака промяна на правителството". (74) Лорд Мойн, цитиран от самия Мошанов, казва: „Моите колеги и аз признаваме правителството на Багрянов в момента за законно българско правителство и пълномощията ви са редовни. Според нас няма причини за отлагане на заседанието." Заявено е и още по-настоятелно от Стийл: „Да, въпросът е спешен. Нашите генерални щабове са готови да действат и не могат повече да чакат". (75) В София също с нетърпение очакват сключването на примирие, цялостно излизане от войната и спасяване на страната от съветска окупация. Българският пратеник обаче е решил да лъже, да протака, да не получава документите и да не подписва примирието. Отказът на Мошанов дава време на членове на гръцкото и сръбското правителство в изгнание да се опитат да уговарят съюзниците за добавяне на нови условия в текста, които облагодетелстват техните държави за сметка на България. С телеграма до Уинант от 2 септември Хъл отхвърля исканията на двете балкански страни като неподходящи и възможни за разглеждане, доколкото са уместни, единствено в един бъдещ мирен договор, но не и в настоящото примирие. (76)

На 2 септември започва работа новият Министерски съвет, оглавен от Константин Муравиев – бивш министър на просветата и земеделието, син на руски офицер и племенник на Александър Стамболийски. Съставен е от дейци на легалната опозиция. Комунисти, леви земеделци, звенари и останалите функционери на

Отечествения фронт отказват да участват. За военен министър е определен генерал Иван Маринов, въпреки че е известно личното му участие в предишни заговори и може да се предполага неговата обвързаност с кръга „Звено", който е част от Отечествения фронт. (77)

В Кайро пристига новината за новото правителство на Муравиев и на 4 септември Шантц известява Вашингтон: „Мошанов отказва да действа от името на новото правителство и да подпише примирието... Той прави политическа декларация, че новият кабинет не включва определени елементи на левицата, които са се отдръпнали, така че Муравиев да понесе позора от приемането на вероятно суровите условия и след това да свалят неговото управление. Мошанов повтаря изказването си, че той е политик, а не правителствен функционер и не желае да бъде въвлечен в такива непопулярни действия, които нямат одобрението на Съветския съюз". (78) Вместо да изпълни задачата, за която е изпратен, той решава да продължи с протакането. Телеграфира в София, че отказва нов мандат, и съветва „да бъде изпратен само един упълномощен високопоставен държавен служител, който да получи и подпише примирието от името на правителството, ако възможното навлизане на съветските войски не създаде нова ситуация". (79) Според собствените му думи, по предложената процедура той е могъл да получи споразумението, да го прочете, да направи възражения, ако има такива, и в крайна сметка да реши дали да го отхвърли, или приеме. (80) Пълномощията на българския делегат са потвърдени и от кабинета на Муравиев, но той отново отказва да ги приеме. Своето поведение Мошанов обяснява с личното си нежелание подписването да стане без участието на Москва и с обстоятелството, че споразумението съдържа тежки условия за отнемане на територии от старите предели на държавата. Той много добре знае, че Съветският съюз е поканен, но е отказал да участва в сключването на примирието, защото не е във война с България. Макар и приел първоначално да участва като наблюдател, Кремъл демонстративно отзовава от Кайро своя пълномощен министър Николай Новиков в деня на пристигането на българския пратеник. Що се отнася до текста на споразумението, Мошанов няма как да знае неговото съдържание – отказал е да го прочете. Няма да го прочете и през следващите 30 години до края на дните си. Намеците за откъсване на български територии и соченето с пръст по географска карта, направени според него от едно неофициално лице, спокойно могат да бъдат отнесени към плодовете на личната

му фантазия, за да прикрият неговото национално предателство, извършено в полза на Сталин. (81) За подобни последици в текста на примирието няма нито дума. В готовите условия изобщо не се поставя въпросът дори за безусловна капитулация или загуба на национална независимост. Това, което Мошанов нарича в мемоарите си „протокол към споразумението", са всъщност допълнителни инструкции за изпълнение на отделните клаузи, пристигнали от Лондон на 4 септември. Той не ги е чел, но и те не съдържат абсолютно нищо, което да променя същността на изготвения текст. Указанията се отнасят за: прекъсване на връзките между българските власти и германците на гръцка и югославска територия и изтеглянето на армията от тези земи; сътрудничество със съюзниците и партизаните в операциите срещу германците; отмяна на законите и административните актове в новите територии; прехрана на съюзническите военнопленници; запазване собствеността на Обединените нации, снабдяване с местна валута на американските и британските мисии, когато те пристигнат. (82) Тези инструкции и одобрението на Обединените началник-щабове, изпратено от адмирал Уилям Лихи, всъщност са последните самостоятелни действия на съюзниците преди намесата на Сталин. (83)

Междувременно турските управляващи кръгове отправят остри критики към Великобритания за забавянето на преговорите с България. В Анкара са силно обезпокоени, че с това забавяне британците застрашават сигурността на Турция при една съветска инвазия в България и рушат турския престиж в двустранните отношения със София. (84) Там все още не знаят, че истинската причина е отказът на Мошанов да участва в преговорите. Твърденията на комунистическата пропаганда и специално на секретаря на ЦК на БКП Цола Драгойчева за предвидена 10-годишна турска окупация са стопроцентова лъжа, разпространявана десетилетия наред от инструктирани офицери на Държавна сигурност. Посланик Балабанов е човекът, който най-добре познава състоянието на българо-турските отношения по това време. В писмо до Мошанов, изпратено от Швейцария една година по-късно, той определя въпросните твърдения като „една толкова фантастична измислица, че не искам даже да те питам дали има в нея зърно поне истина". (85)

В меморандум до Хъл, Шантц описва Мошанов като човек, дошъл в Кайро да търси развитие на своята политическа кариера. (86) Очаквания за бляскаво политическо бъдеще той би могъл да има само ако е наясно какво предстои да се случи в България. Неговият отказ да подпише примирието е от безспорна полза за Мос-

ква и нанася фатален удар на собствената му родина. Обяснение на личната мотивация за целенасоченото бездействие на Мошанов можем да намерим в неговите мемоари. На 28 август във влака от Мездра до София той се среща „случайно" с Цвятко Бобошевски – един от главните дейци на Отечествения фронт и основен участник в подготвяния преврат, който го осведомява за „вътрешното положение". (87) Надали този заговор и решението на Сталин „в България да не стъпи друг крак освен крака на Червената армия" са останали тайна за правителствения пратеник. Бъдещият регент Бобошевски е женен за сестрата на Мошанов. Двамата са изключително близки, живеят в общ дом на бул. „Цариградско шосе" в София и не е необходимо да се срещат в коридорите на влака, за да кроят общи планове. Дори от съображения за запазване на конспирацията е било достатъчно да разговарят, разхождайки се в Борисовата градина, която е пред прозорците на общата им къща. За своите превратаджийски заслуги Бобошевски впоследствие е назначен за един от тримата регенти, представляващи върховната власт в държавата до премахването на монархията през 1946 г. Шест години по-късно е погребан с почести от комунистическата власт в присъствието на министър-председателя Вълко Червенков.

България сключва примирие със съюзниците в Москва след два месеца – на 28 октомври 1944 г. Сравнението на текстовете от Кайро и Москва показва, че условията на московското примирие не са по-леки от предложените в Египет, напротив, по-тежки са и е необходимо да бъдат специално разгледани.